

EDWARD MATUSZAK
Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie
Oddział w Poznaniu

DORADZTWO ROLNICZE WE FRANCJI⁽¹⁾

1. Ważniejsze informacje o rolnictwie we Francji.

Rolnicy we Francji gospodarują na około 18 mln ha gruntów ornych i 11 mln ha użytków zielonych. W strukturze gruntów ornych zboża stanowią ok. 50%, rośliny oleiste ok. 10%, warzywa ok. 6,3%, a winorośla i inne plantacje wieloletnie około 6,8%.

Tabela 1.

STRUKTURA GOSPODARSTW ROLNYCH

Powierzchnia	Liczba gospodarstw	% gospodarstw	% powierzchni użytków rolnych
do 10 ha	346 tys.	38%	4%
10-35 ha	295 tys.	32%	22%
35-50 ha	103 tys.	11%	15%
50-100 ha	131 tys.	14%	32%
>100 ha	48 tys.	5%	27%

Razem we Francji funkcjonuje ponad 923 tysiące gospodarstw powyżej 1 ha. W 2000 roku przewiduje się, że będzie ich około 500-600 tysięcy. Średnia powierzchnia gospodarstwa wynosi obecnie około 30 ha. Przewiduje się, że

(1) Artykuł powstał na podstawie informacji zebranych w trakcie wyjazdu szkoleniowego do Francji, zorganizowanego przez Jednostkę Koordynacyjną programu „Koordynacja Rozwoju Doradztwa Rolniczego” oraz następujących publikacji: Christoph Roman - „Rolnicze organizacje zawodowe we Francji”, Rolnicze Forum Europy Środkowej i Wschodniej - Warszawa, 1992. Praca zbiorowa - „Polityka rolna” - francuskie doświadczenia, polska problematyka. CEFFIC, Warszawa, 1993.

w 2000 roku będzie wynosiła 40-50 ha. Około 50% użytkowanej rolniczo ziemi jest własnością rolników, a drugie 50% jest dzierżawione.

Ponad 1/4 rolników, właścicieli gospodarstw, ma ponad 60 lat. Dochody rolników rosną podobnie jak innych grup pracowniczych, ale są niższe i podlegają dużym wahaniom. Największe dochody osiągają hodowcy winorośli, a następnie gospodarstwa mleczne i gospodarstwa produkujące mięso. We Francji nie ma ograniczeń dotyczących powierzchni gospodarstw. Funkcjonują natomiast limity dla produkcji mleka i mięsa. W tym sensie pomoc państwa w systemie subwencji ograniczona jest dla gospodarstw o tych kierunkach produkcji.

Gdy obrót w gospodarstwie przekracza 500 000 franków, rolnik musi prowadzić rachunkowość i płacić podatek od obrotu. Poniżej 500 000 franków obowiązuje ryczałt zależny od jakości ziemi. Z rolnictwa pochodzi ok. 3% dochodu narodowego a łącznie z przetwórstwem około 7% dochodu narodowego. W rolnictwie pracuje ok. 6% czynnej zawodowo ludności. Przewiduje się, że w 2000 roku zatrudnienie to spadnie do 4%. Z najemnej siły roboczej korzysta obecnie 7% gospodarstw. Są to na ogół gospodarstwa, dla których dochód z gospodarstwa jest głównym źródłem dochodu.

2. Organizacje rolnicze we Francji

Organizacje rolników obok obrony interesów rolników i wysuwania w ich imieniu ekonomicznych postulatów prowadziły i prowadzą różnorodną działalność gospodarczą i usługową. Działalność ta pozwala pozyskać nowych członków i zdobywać ich zaufanie. Rolnicy francuscy tworzyli w różnym okresie organizacje zawodowe dla wspólnego rozwiązywania istotnych dla nich problemów. Do dziś występują organizacje związane z następującymi dziedzinami funkcjonowania rolnictwa:

- mechanizacja w rolnictwie,
- kredytowanie rolnictwa,
- zaopatrzenie - skup - przetwórstwo,
- ubezpieczenia,
- szkolenie i doszkąlanie rolników,
- przedstawicielstwa i związki zawodowe
- stowarzyszenia branżowe.

Największy wpływ na zarządzanie rolnictwem mają następujące organizacje tworzące Krajową Radę Rolnictwa:

1. APCA - Stałe Zgromadzenie Izb Rolniczych,

2. Związki zawodowe, a spośród nich:

2.1. FNSEA - Krajowa Federacja Żwiązków Producentów Rolnych

2.2. CNJA - Krajowe Centrum Młodych Rolników

3. CNMCCA - Konfederacja Krajowa skupiająca:

FNCA - Federację Krajową Kredytu Rolnego

FNMA - Federację Krajową Ubezpieczeń Wzajemnych

CFCA - Konfederację Francuskiej Spółdzielczości Rolnej.

Mniejsze znaczenie wśród związków zawodowych posiadają:

MODEF - Ruch Obrony Gospodarstw Rodzinnych

FFA - Francuska Federacja Rolnictwa.

Reprezentanci wymienionych organizacji zawodowych i związkowych rolników francuskich biorą udział w pracach ustawodawczych dotyczących rolnictwa. Dwie największe i współpracujące ze sobą organizacje związkowe rolników FNSEA i CNJA mają wpływ największy. Reprezentanci tych związków są często równocześnie reprezentantami organizacji zawodowych.

Na sytuację ekonomiczną wielu rolników realny wpływ mają również:

CUMA - Spółdzielnie użytkowania sprzętu rolniczego

GAEK - Zgrupowanie rolników do wspólnego prowadzenia gospodarstw

We Francji istnieje około 47 000 zgrupowań GAEK liczących od dwu do kilku rolników i działających według statutu spółki cywilno-prawnej. Bardzo często członkowie GAEK są powiązani więzami rodzinnymi. Gospodarstwa zgrupowane w GAEK gospodarują na ok. 3 mln ha UR i zrzeszają ok. 110 000 rolników. Najbardziej efektywne ekonomicznie są te spośród zgrupowań GAEK, które należą równocześnie do spółdzielni organizujących zbyty produktów rolnych.

Z punktu widzenia organizacji doradztwa rolniczego bliższego omówienia wymagają Izby Rolnicze. Każda Izba Rolnicza działa na obszarze departamentu, których jest we Francji 96 + 4 departamenty „zamorskie”. Izby departamentalne zgrupowane są w Izby Regionalne: 22 izby regionalne wielodepartamentalne i 4 izby regionalne jednodepartamentalne. Na szczeblu krajowym reprezentowane są przez Stałe Zgromadzenie Izb Rolniczych (APCA). Izby rolnicze są równocześnie instytucjami publicznymi i organizacjami zawodowymi. Status izb rolniczych określany jest jako instytucji „semi public”, a więc instytucji o charakterze publicznym czy publiczno-państwowym.

Najważniejszą władzą w izbie departamentalnej jest Walne Zgromadzenie Delegatów, w skład którego wchodzi:

- rolnicy - ponad 50% członków,

- przedstawiciele organizacji rolniczych (spółdzielczości, związków zawodowych, zrzeszeń branżowych, towarzystw ubezpieczeniowych i inni),
- właściciele lasów,
- pracownicy najemni gospodarstw rolnych,
- właściciele ziemscy,
- pracownicy firm z otoczenia rolnictwa,
- rolnicy emeryci.

Walne Zgromadzenie wybierane jest co 6 lat. Zgromadzenie wybiera przewodniczącego, którym zawsze jest rolnik oraz Biuro. Przewodniczący izb departamentalnych, z danego regionu, tworzą Biuro Izby Regionalnej. Wszyscy przewodniczący izb departamentalnych tworzą na szczeblu krajowym Stałe Zgromadzenie Izb Rolniczych. Izby rolnicze finansowane są z funduszy publicznych pochodzących w większości z podatków i opłat pobieranych od rolników. Źródłami finansowania izb są:

- a) podatek od gruntów niezabudowanych, płacony przez wszystkich rolników w zróżnicowanej wysokości - około 17-25 franków /ha; podatek ten stanowi 50-70% środków na finansowanie izb rolniczych,
- b) składki członkowskie - około 12 franków z 1 ha (członkostwo w izbie rolniczej jest dobrowolne); składki stanowią około 20-30% środków na finansowanie izb rolniczych,
- c) 15-25% środków stanowią subwencje państwa i innych organizacji,
- d) około 5% środków pochodzi z opłat za usługi.

Tak więc rolnicy finansują izby rolnicze w ponad 80% bezpośrednio lub w sposób pośredni.

Na poziomie departamentalnym kompetencje konsultacyjne izby rolniczej dotyczą:

- opiniowania projektów rozwiązań prawnych dotyczących rolnictwa,
- opiniowania spraw podatkowych dotyczących rolnictwa i rolników,
- gospodarki ziemią oraz struktury upraw, a w tym szczególnie limitów produkcji,
- gospodarki leśnej,
- statusu najemnych pracowników pracujących w rolnictwie.

3. Organizacja doradztwa rolniczego

Generalnie we Francji funkcjonują trzy główne piony doradcze:

1. doradztwo w ramach izb rolniczych o merytorycznie najszerszym zakresie działalności,

2. doradztwo przy spółdzielniach rolników,
3. doradztwo przy związkach zawodowych.

Oprócz tych trzech głównych pionów upowszechnianiem postępu w rolnictwie i doradztwem zajmują się instytuty techniczne, stowarzyszenia, szkoły rolnicze, wyższe uczelnie rolnicze.

W doradztwie rolniczym pracuje około 11000 osób, z tego w izbach rolniczych około 7000 osób. Pozostałe 4000 osób pracuje głównie w doradztwie przy spółdzielniach i zakładach przetwórczych oraz mniejsza liczba przy związkach zawodowych rolników.

4. Doradztwo w ramach izb rolniczych.

Pośród 7000 osób pracujących w doradztwie izb rolniczych około 4500 osób to doradcy a pozostałe 2500 osób to obsługa administracyjna, pracownicy ośrodków dokumentacji, ośrodków szkoleniowych, laboratoriów, itp. W izbach rolniczych na szczeblu departamentalnym pracuje ponad 6000 osób związanych z doradztwem, na szczeblach regionalnych około 600 osób i na szczeblu krajowym około 200 osób.

Oprócz wcześniej omówionej, konsultacyjnej funkcji wynikającej z faktu, że izba rolnicza jest wybierana przez rolników organizacją zawodową pełni ona także inne funkcje ponieważ izby są równocześnie ustawowo określonymi instytucjami państwowymi. Funkcjami tymi są:

1. funkcja koordynacyjna
2. funkcja doradcza

Koordynacja w terenie (na szczeblu departamentalnym) dotyczy wszystkich organizacji działających na rzecz postępu w rolnictwie. Dotyczy to również koordynacji wykorzystania środków finansowych przeznaczanych na rozwój i postęp w rolnictwie, głównie środków finansowych pochodzących ze szczebla krajowego. Inne organizacje - poza izbami - nie otrzymują środków finansowych ze szczebla krajowego bez współpracy, uzgodnienia i poparcia programu przez izbę rolniczą. Podobnie na szczeblach regionalnych, przy czym programy regionalne muszą być uzgodnione z ogólnym programem rozwoju regionu.

W ramach działalności koordynacyjnej izby rolnicze współpracują także ze zrzeszeniami, organizacjami spółdzielczymi i związkami branżowymi zrzeszającymi rolników francuskich. Współpraca ta dotyczy przede wszystkim organizacji szkoleń dla pracowników tych organizacji, pracujących bezpośrednio z rolnikami oraz współpracy z oświatą rolniczą - szkołami rolniczymi.

Doradztwo świadczone przez izby rolnicze bezpośrednio rolnikom dotyczy głównie następujących zagadnień:

1. planowania i organizacji produkcji w gospodarstwie, sprzedaży produktów rolnych, marketingu produktów rolnych,
2. doradztwa technologicznego,
3. rozwoju rolnictwa (gospodarstw) a planowanego rozwoju regionalnego,
4. szkoleń dla rolników.

Nowymi dziedzinami w działalności doradczej są:

- problemy ekonomiczne rolników, a w tym dodatkowe źródła dochodu w gospodarstwie, ze szczególnym uwzględnieniem promocji agroturystyki,
- nawożenie środowiskowe,
- zagospodarowanie przestrzenne wsi,
- zagadnienia prawne dotyczące rolnictwa i gospodarstw rolnych.

Głównym celem doradztwa realizowanego przez izby rolnicze jest pomoc rolnikom w zapewnieniu niezbędnego poziomu dochodów z gospodarstwa rolniczego. Stąd wielu doradców współpracuje z rolnikami zrzeszonymi w celu wspólnego prowadzenia produkcji rolniczej (GAEK) oraz wspólnotach użytkowania maszyn rolniczych (CUMA).

5. Doradztwo przy spółdzielniach rolników.

W rolnictwie francuskim i jego otoczeniu funkcjonuje na szczeblu departamentalnym około 4000 spółdzielni, około 300 związków regionalnych i spółdzielni o zasięgu regionalnym oraz 15 związków ogólnokrajowych. Spółdzielnie te kontrolują około:

- 60% zaopatrzenia rolników,
- 70% skupu i magazynowania produktów rolnych,
- 50% przetwórstwa i handlu mlekiem,
- 40% uboju bydła i 30% handlu mięsem,
- 70% produkcji win,
- 30% handlu owocami i warzywami oraz ich przechowywania.

Około 80% rolników należy przynajmniej do jednej spółdzielni. Doradztwo realizowane przy spółdzielniach rolniczych dotyczy przede wszystkim urynkowania produktów rolniczych. Składają się na to kompleksowe działania poczynając od podpisania kontraktu z rolnikami (członkami spółdzielni) poprzez dostawę środków produkcji, doradztwo w zakresie technologii produkcji a kończąc

na przechowywaniu, przetworzeniu i wspólnej sprzedaży produktów. W doradztwie spółdzielczym dominują zagadnienia obrotu produktami rolniczymi.

Doradztwo przy związkach zawodowych jest raczej w niewielkim stopniu związane z zagadnieniami technologii produkcji czy obrotu produktami rolniczymi. Realizowane jest metodami szkoleniowymi. Celem szkoleń jest przede wszystkim przygotowanie rolników - członków danego związku do pełnienia funkcji kierowniczych na różnych szczeblach w organizacjach związkowych.

6. Doksztalcanie doradców.

Spośród 4500 doradców zatrudnionych w izbach rolniczych 1500 to inżynierowie, 2000 absolwenci pomaturalnych szkół rolniczych i 1000 technicy rolnictwa. Doksztalcanie doradców realizowane jest w dwóch głównych krajowych ośrodkach doksztalcania doradców rolniczych. Programy doksztalcania obejmują doksztalcanie dla osób podejmujących pracę w doradztwie rolniczym oraz szeroki zakres tematyczny szkoleń dla pozostałych doradców. Doksztalcanie przygotowujące do zawodu doradcy trwa 8 tygodni. Program szkolenia zatwierdzony jest przez Ministerstwo Rolnictwa. Po szkoleniu obowiązuje egzamin państwowy, którego zaliczenie jest warunkiem wpisania na listę doradców prowadzoną przez Ministerstwo Rolnictwa. Szkolenie na "licencję doradcy" trwać może w ciągu pierwszych dwóch lat pracy. Zamiarem docelowym jest, ażeby każdy doradca miał przygotowanie metodyczne - wspomniane wcześniej 8-tygodniowe szkolenie. W praktyce nie zawsze jest to osiągalne. Izby rolnicze jako organizacje samorządowe nie zawsze chcą się poddać tym rygorom, ale są wówczas skutecznie korygowane poprzez system finansowania. Każdy doradca ma w ciągu roku 10 dni na podnoszenie kwalifikacji zawodowych.

7. Doskonalenie zawodowe rolników

Fundusze na doskonalenie zawodowe rolników pochodzą z podatku od obrotu produktami rolniczymi. Zarządzane są przez zawodowe organizacje rolników a więc izby rolnicze i związki rolników. Szkolenia prowadzone są przez: ośrodki szkolenia zawodowego rolników, służby oświatowe izb rolniczych, założone przez rolników stowarzyszenia oświatowe, szkoły rolnicze i inne instytucje szkoleniowe. Najważniejszymi formami doskonalenia są długotrwałe kursy (około 200 godzin zajęć) kończące się egzaminem i dające uprawnienia do korzystania z preferencyjnych kredytów na rozwój gospodarstwa. Te szkolenia są finansowane bezpośrednio przez państwo i lokalne samorządy. Dla rolników organizowane są także krótkotrwałe szkolenia z zakresu różnych specjalistycznych dziedzin

produkcji rolniczej, organizacji produkcji w gospodarstwie rolnym, zarządzania gospodarstwem, itp.

8. Współpraca doradztwa z nauką

Badania podstawowe i część badań stosowanych prowadzone są we Francji przez:

1. Krajowy Instytut Badań Agronomicznych - INRA,
2. Centrum Mechanizacji Rolnictwa, Inżynierii Rolnej, Wodnej i Leśnej - CEMAGREF,
3. uczelnie wyższe prowadzące badania naukowe z zakresu rolnictwa.

Badania stosowane prowadzone są przez 16 specjalistycznych Instytutów Technicznych (branżowych). Instytuty Techniczne przygotowują praktyczne zalecenia do produkcji rolniczej przekazywane bezpośrednio do doradztwa, głównie do izb rolniczych i doradztwa spółdzielczego. Instytuty powołane zostały przez stowarzyszenia branżowe rolników i kierowane są przez rolników. Przewodniczącym zrzeszenia branżowego jest często kierownik instytutu. Pracę wszystkich instytutów branżowych koordynuje Komitet Techniczny. W ten sposób rolnicy mają zapewniony wpływ na kierunki ich działalności. Przekaz zaleceń do praktyki rolniczej dokonywany jest poprzez szkolenia doradców, publikacje, a także poprzez służby upowszechniania rolniczego nadzorowane przez izby rolnicze. Głównym źródłem finansowania badań stosowanych są tzw. podatki parafiskalne, odprowadzane do budżetu państwa od sprzedaży produktów rolniczych. Funduszami tymi rozporządza Stowarzyszenie Krajowe na Rzecz Rozwoju Rolnictwa - ANDA. Przewodniczącym Stowarzyszenia jest zawsze rolnik. W 1994 roku około 1/3 zgromadzonych funduszy przeznaczona została na badania stosowane, a 2/3 na doradztwo, wdrażanie wyników badań naukowych do praktyki rolniczej i upowszechnianie postępu w rolnictwie.

9. Podsumowanie

Cechą charakterystyczną organizacji doradztwa rolniczego we Francji jest jego funkcjonowanie w trzech pionach: związkowym, spółdzielczym oraz przy izbach rolniczych. Każdy z pionów doradczych realizuje inne cele przy pomocy innych treści chociaż z tymi samymi klientami - rolnikami. Domeną doradztwa związkowego jest szeroko rozumiane przygotowywanie rolników do pełnienia funkcji kierowniczych w organizacjach związkowych. Domeną doradztwa spółdzielczego jest przede wszystkim pomoc rolnikom (członkom określonej spół-

dzielni) w urynkowaniu produktów rolniczych wytwarzanych przez rolników zrzeszonych w danej spółdzielni (np: zboż, wina, mleka, wołowiny, buraków cukrowych, itp.) oraz doradztwo technologiczne w zakresie ich wytwarzania.

Doradcy izb rolniczych współpracują ze wszystkimi rolnikami. Zajmują się upowszechnianiem wyników badań naukowych do praktyki rolniczej oraz świadczą usługi doradcze, których celem jest pomoc w podnoszeniu dochodu rolniczego w gospodarstwie. Realizują merytorycznie najszerszy zakres doradztwa rolniczego, w tym także doradztwo technologiczne. Doradztwo technologiczne jest tym obszarem, w którym występuje konkurencja między doradcami spółdzielczości a doradcami izb rolniczych.

Wszystkie piony doradztwa koordynowane są na poziomie departamentu czy regionu przez izbę rolniczą i dalej na poziomie krajowym przez Zgromadzenie Izb Rolniczych a więc przez organizację zawodową rolników skupiającą przedstawicieli rolników niezrzeszonych, przedstawicieli spółdzielni rolniczych i przedstawicieli związków zawodowych rolników. Pozwala to na uniknięcie konfliktów i ukierunkowanie pracy różnych pionów doradztwa w interesie rolników. Jest to tym łatwiejsze, że na poszczególnych szczeblach (departamentu, regionu, krajowym) funkcje kierownicze w związkach i izbach rolniczych pełnią często te same osoby (np: przewodniczący związku zawodowego jest równocześnie przewodniczącym izby rolniczej).